

publikoval celkem 11 básnických sbírek a 16 knih drobných próz) zcela poplatná atmosféře devadesátých let minulého století. Tím ztratila později kontakt s organickým vývojem české literatury a byla vnímána víceméně jako pouhý archaický pozůstatek překonáných tvůrčích tendencí a snah.

jm

Kniha lesů, vod a strání -

Stanislav K. Neumann

1914

Jedna z nejvýznamnějších knih St. K. Neumanna je rozsáhlým, tematicky jednotným cyklem přírodní lyriky. Jeho dějištěm je kopcovitý kraj velkých lesů poblíž Brna, protékáný řekou Svitavou. Přílnutí k předmětu zobrazení, konkrétně k přírodnímu koloběhu, který si sám určuje i způsob svého ztvárnění, je naznačeno v kompozici sbírky: básně jsou řazeny podle posloupnosti období roku. Sbíрка počíná barevně rozzářeným podzimem, jehož obrazy jsou zvláště způsobilé sugerovat výchozí pocit okouzlení krásou a vlebností přírody (*Obět poděkovací, Se složenými vesly s motem z H. von Hofmannsthalu*), pokračuje přes nehybné, do ticha vnořené zimní scénérie vyzývající k zamyšlení a přes zvučné, větrem a prouděním vod rozhýbané záběry jara (*V den větrný*) k létu, kdy se příroda údery slunečního svitu a přívaly vegetace energicky zmocňuje člověka (*Poledne v seči*); v závěru několik básní z časného podzimu naznačuje iluzivnost snu o plném splynutí s přírodou (*Stesk na konci léta*). — Naladění subjektu tu ozvučně harmonuje s rázem okamžité přírodní scénérie, ale příroda pro Neumanna není záminkou k vytváření paralel mezi stavem duše a hmotným světem. Sbíрка obsahuje — a v tom je její hlavní novátorský přínos — především konkrétní záznamy jedinečných přírodních výjevů; využívá přitom bohatého slovníku, v němž se objevují pojmenování zvířat, rostlin a terénních útvarů, přesně odstíněné názvy pro barevné vjemy a celé barevné stupnice. K postižení přírodních dění užívá Neumann i obrazných pojmenování; při srovnání s člověkem a předměty lidské civilizace jde Neumannovi spíše o jemné vystižení krajiny než o její personifikaci. Zaměřením k jedinečnému okamžiku a živou vnímavostí pro zrakové dojmy připomínají mnohé básně impresionistické obrazy. Neumann zároveň ukazuje stavy kraje jako výsledky předchozích a východiska následujících procesů, vybírá rozhodující situace přírodního dění a tak často dochází až

k obrazu typickému a monumentálnímu. Upření pozornosti k detailům a znalost přírodních reálií nevedou k popisnosti a k potlačení básnického subjektu, neboť vypovídají o jeho mocném zaujetí přírodou a manifestují jeho smyslově bezprostřední přístup ke skutečnosti bez předsudků a předem přijatých schémat vnímání a hodnocení. Subjekt bývá v básních předmětně zobrazen v podobě velmi blízké skutečnému tehdejšímu Neumannovi: volnému literátovi, který si blahopřeje, že vyvázl z kaváren a redakcí, z nervózního městského a bohémského životního stylu (báseň *Autoportrét v červnu*); člověk se tu snaží co nejtěsněji splynout s novým přírodním prostředím, které se před ním otevřelo jako zdroj netušených možností, prožitků, poznání, tvůrčích podnětů, svět plný jemných rozlišení, oblast tajemných a významných událostí. Kromě toho je však příroda i jakýmsi argumentem pro materialistický názor, kontrastem spiritualistického popření hmoty a tělesnosti (protináboženská báseň *Strašidla v kraji* aj.); příroda vyzývá k svobodnému životu, v němž osobnost dozrává — podobně jako ptáci, zvěř a stromy — podle svého vlastního určení a zároveň ve shodě se zákonitostmi bytí. Sociální poměry v moderním městě se na tomto pozadí jeví jako nesmyslný chaos: radikální odstup od soudobé společnosti i její kritika se tak prolínají s prvky programové izolace od společenského dění. Také příští revoluční společenské změny vidí Neumann jako příklon k přírodnímu řádu. Tento postoj byl naivní, rozporný a Neumann ho zanedlouho opustil, postačil však jako východisko umělecky silné syntézy. Ve sbírce vystupuje i přímo v častých reflexivních pasážích a v programatických básních (*Vstupní modlitba*): ve sporu se soudobými vládnoucími ideologiemi, především s křesťanstvím, tu básník opětovně vyznává bezprostřední přístup ke smyslově dané skutečnosti v její okamžité podobě, ke „vteřině“, kterou má člověk pochopit a prožít co nejdiferencovaněji. Tento názor má pro Neumanna i jasné morální důsledky: je to požadavek věrnosti zemi. Vedle patetických apostrof (někdy polemicky citujících a parafrázujících křesťanské modlitby, např. *Jarní zvěstování*) a vrocích, stylově často spíše tradičních citových vyznání, mají velký význam pro vyslovení tohoto postoje náznaky mýtu země opírajícího se ne o ideologii, ale o předpodstatnění skutečnosti pomocí jak moderní metafory a symbolu, tak pohádkové představivosti lidové (*Zpěv země*). Ale intelektuální, ideově analytická povaha autorova talentu se ve většině básní nezapře; jeví se např. v užití četných — zvláště cizích — slov ze soudobé esejistiky a žurnalistiky. Ve sbírce zanechaly stopy i široké autorovy kulturní záliby, např. zájem o Japonsko a jeho výtvarné umění. (Báseň *Vzpomínka v den šerý* na motiv ze slavného japon-

ského autora древоěžů Utamara je blížká řadě dalších Neumannových obrazů mytických, historických i soudobých ženských postav z různých světadílů; tyto básně vznikající současně s Knihou lesů, vod a strání shrnul později Neumann do sbírky *Bohyně, svěťice a ženy*.)

Největší část Knihy lesů, vod a strání byla napsána v letech 1908—12. V 2. vyd. autor doplnil několik básní. Sbíрка znamenala pro autora velkou básnickou obnovu, překonání několikaleté krize, pod jejímž tlakem Neumann dával před poezií přednost žurnalistice. Počátkem století už nebylo možné pokračovat v patetické symbolistické tvorbě prvního Neumannova tvůrčího období (viz SEN O ZÁSTUPU ZOUFAJÍCÍCH) a nové cesty bylo nutno dlouho a svízelně hledat. Náznaky obrody se projevíly v přírodní a intimní lyrice sbírky *Prst květů z různých sezón* (1906).

V době vzniku Knihy lesů, vod a strání byl autor v Bílovicích u Brna a externě spolupracoval s Lidovými novinami, kam psal četné fejetony s přírodní, uměleckou i kulturně politickou tematikou (kniha *S městem za zády* 1922, 1923); tyto fejetony jsou i pro dnešního čtenáře cenným komentářem ke Knize lesů, vod a strání, vyznačují širší názorový a společenský kontext, z něhož rostla, odrážejí i Neumannův rozchod s anarchistickým hnutím a jeho i nadále trvajícím kritickým, radikálně nonkonformním postojem k současné společnosti. V době vydání sbírky měl Neumann nejbližší k předválečné literární a výtvarné moderně kolem Almanachu na rok 1914, jejíž dílo verší svých NOVÝCH ZPĚVŮ a svými publicistickými projevy výrazně spolutořil; K. Čapek napsal k 1. vydání Knihy lesů, vod a strání předmluvu, J. Čapek ji později ilustroval. Umělecky je však sbírka nejbližší vrcholným dílům Neumannových vrstevníků, kteří se v téže době obraceli od subjektivní lyriky k zobrazení širší předmětné skutečnosti a bohatě přitom využívali přírodní tematiky, usilující ještě zřetelněji než Neumann o vytvoření moderního mýtu básnický ztělesňujícího splynutí země a člověka (Tomanovy SLUNEČNÍ HODINY, Šrámkův SPLAV).

Kniha lesů, vod a strání patří k čtenářsky nejoblíbenějším dílům svého autora, často reeditovaným. Sám autor od dvacátých let se k této sbírce stavěl kriticky, neboť se obával, že kvůli ní bude označován nálepkou „naturisty“, idylického básníka přírodních obrázků; proto dával přednost experimentální tvorbě svých NOVÝCH ZPĚVŮ a v nedokončených *Pamětech* provedl kritiku jejich ideových východisek. Ve své pozdní přírodní lyrice (*Srdce a mračna, Zamořená léta* aj.) přesto s prospěchem využívá jejich uměleckých postupů.

mč

Knihy veršů - Jan Neruda

1868

Druhá Nerudova básnická sbírka má reprezentovat — jak vyplývá z úvodního *Proslou* k prvnímu vydání — kritický výbor z veškeré básnickovy veršované tvorby padesátých a šedesátých let, včetně „mnohostranně kacěřované“ prvotiny *Hřbitovní kvítí*. Kniha je věnována příteli Karlu Sladkovskému, barikádníku z roku 1848 a Nerudovu novinářskému spolupracovníku. Zahrnuje dvě básnickova tvůrčí období. Za prvé je to údobí tzv. rozervanectví, charakterizovaného také podle Nerudou často užívaného dobového obrazu jako poezie puklého srdce. Vznik této poezie spadá do padesátých let, do doby útlaku za bachovského absolutismu; jejím představitelem je kromě několika epických básní především *Hřbitovní kvítí* a základním znakem pocit světobolu, vyplývající z vlastního prožitku lidské bídě, z poznání sociálních protikladů, z nichž doba není s to nabídnout neiluzivní východisko. Citlivé prožívání těchto protikladů uvrhuje básníka do pyšné osamělosti a pesimismu, vyvolává v něm provokativní vzdornou negaci. Druhé Nerudovo tvůrčí období, spadající v podstatě do časů nových, reálnějších společenských perspektiv po pádu absolutismu, představuje postupně překonávání této negace, neboť doba už umožňuje přímou společenskou aktivitu. V jejím rámci také Nerudovy demokratické ideály, vedoucí dříve k rozervanectví, mohly najít pozitivní básnické vyjádření.

Svůj výbor však Neruda nerozčlenil podle časové následnosti dvou tvůrčích období, nýbrž — v souladu s dobovými zvyklostmi — podle užitých druhů a žánrů. Knihy veršů tak vlastně vytvářejí tři ucelené, relativně samostatné, navzájem však názorově skloubené sbírky. První nese titul *Kniha veršů výpravných*, druhá *Kniha veršů lyrických a smíšených*, třetí *Kniha veršů časových a příležitostných*.

Tematicky i žánrově různorodá epika první knihy směřuje převážně ke zdůraznění tragických momentů lidského života. Tomu také odpovídá nejčastěji užitý útvar balady. Baladičnost zabarvuje i zpracování některých cizokrajných látek (skotská balada vedle indické legendy, arabské morality a severské báje). Alespoň baladický přísvit provází Nerudovy rozsáhlejší skladby, lyrickoepické povídky *Divoký zvuk* a *O Šimonu Lomnickém*. Ač se svým zpracováním výrazně odlišují — první oslavující nespoutanost cikánského života se vyznačuje vzrušenými romantickými výjevy a popisy přírody i divokých čardášových melodií, druhá je skoro bez děje a převládají v ní reflexe o smyslu života — existuje mezi nimi vnitřní spojitost. Zároveň korespondují i s ostatní Nerudovou poezií ro-